

تصویر آرشیوی است.

↑ مدرسه بدون کفش و استفاده از همه فضاها

با ، بی ؟

دوراهی‌ها در معماری مدرسه‌های کارآمد

© محمد تابش، طراح و پژوهشگر در زمینه معماری مدرسه‌ها

◀ در شماره پیشین موضوع دوراهی پوشیدن یا نپوشیدن کفش در زمان برگزاری کلاس در فضاهای داخلی مدرسه را بررسی کردیم. ضمن بررسی سابقه این موضوع در ایران و جهان، برخی از نگرانی‌های منتقدان مدرسه‌های بدون کفش را نیز آوردیم. این سؤالات که آیا نگرانی‌های مخالفان مدرسه‌های بدون کفش، قابلیت تقلیل یا برطرف شدن را دارد و یا اینکه از سوی دیگر آیا مزایای مدرسه بدون کفش به اندازه‌ای هست که بتواند معایب آن را قابل چشم‌پوشی کند، موضوعاتی هستند که پس از طرح مزایای مدرسه‌های بدون کفش، مبتنی بر تجربیات و تحقیقات انجام شده، در این شماره به آن‌ها خواهیم پرداخت.

مدرسه از پا درمی‌آورند، بیشتر احتمال دارد که زودتر به مدرسه بروند و دیرتر از آن خارج شوند. مطابق این تحقیق، این دانش‌آموزان به طور میانگین روزانه حدود نیم ساعت بیش از دیگران علاقه به مطالعه از خود نشان می‌دهند و پیشرفت تحصیلی بیشتری هم دارند.

شکل گرفته‌است. از این میان، محققان دانشگاه بورنموث انگلستان به سرپرستی پروفیسور **استفان هپل** در یکی از این تحقیقات گسترده در ۲۵ کشور جهان و در بیش از ۱۰۰ مدرسه، در مدت ۱۰ سال، دریافتند، دانش‌آموزان مدرسه‌هایی که کفش خود را در ابتدای ورود به ساختمان

مدرسه‌های بدون کفش در تحقیقات بین‌المللی

موضوع مدرسه بدون کفش در بسیاری کشورها یکی از موضوعات مهم و پر دامنه در اداره مدرسه و متعاقب آن در طراحی فضاهای و میلمان آن‌هاست. در این باره تحقیقات گوناگون و متنوعی در کشورها

مدرسه مثل خانه

استفان هیل می‌گوید: «کودکان بسیار تمایل دارند که در صورت نداشتن کفش روی زمین بنشینند و استراحت کنند. آخرین جایی که کودک یا نوجوان برای مطالعه می‌نشینند، پشت میز و روی صندلی است. ما دریافتیم، ۹۵ درصد آن‌ها روی صندلی درس نمی‌خوانند. آن‌ها وقتی در خانه هستند، معمولاً روی زمین می‌نشینند، یا دراز می‌کشند و درس می‌خوانند. در کلاس، داشتن شرایطی مانند خانه کمک می‌کند تعداد بیشتری از دانش‌آموزان کلاس به مطالعه علاقه نشان دهند.»

در پژوهش آقای هیل و برخی تحقیقات دیگر، در مدرسه‌های بدون کفش، سطح یادگیری دانش‌آموزان تا حدودی افزایش می‌یابد، زیرا این موضوع باعث می‌شود آسایش، آرامش و احساس «در خانه بودن» داشته باشند.

البته در اسکاندیناوی و سایر کشورهای اروپای شمالی، معمول است که کفش را در خارج از خانه و هنگام ورود به خانه، به خصوص در هوای برفی و بارانی، از پا می‌آورند تا برف و رطوبت کفش‌ها داخل خانه نشود. از همین رو، نداشتن کفش در مدرسه‌ها هم عادی است. اما این موضوع فقط به سابقه و فرهنگ افراد در خانه‌ها محدود نمی‌شود. در کشورهایمانند اسپانیا و ایتالیا پوشیدن کفش در خانه رایج‌تر است. با این حال، مطابق این تحقیقات، حتی در این کشورها هم رفتار دانش‌آموزان در مدرسه‌های بدون کفش بهبود یافته و شرایط تحصیلی بهتری فراهم آمده‌است.

چرا مدرسه بدون کفش؟

بررسی تحقیقات بین‌المللی و همچنین تجربه‌های داخلی و گفت‌وگو با گردانندگان برخی مدرسه‌ها در زمینه مدرسه‌های بدون کفش، نتایجی در پی داشته‌است که به اختصار و به صورت فهرست‌وار به آن‌ها اشاره می‌کنیم:

● امکان آسایش و آرامش: احساس راحتی و آسایشی که پاها در حالت بدون

کفش دارند، برای همه قابل درک است. این آسایش به‌طور قطع در روح و جسم دانش‌آموزان، در ساعات طولانی حضور در مدرسه، مؤثر واقع می‌شود. این ویژگی در تجربه بسیاری از موافقان مدرسه بدون کفش در کشور ما به چشم می‌خورد.

● کاهش هزینه‌ها: طبق بررسی‌های آماری دانشگاه بورنموث در سال ۲۰۱۶، در مدرسه بدون کفش، در حدود ۲۰ درصد، هزینه نظافت مدرسه کاهش می‌یابد. مطابق این تحقیقات، پاکیزگی کفپوش‌ها و فرش‌ها در این مدرسه‌ها آرامش و رضایت والدین دانش‌آموزان را نیز در پی دارد، زیرا نگرانی آن‌ها از ابتلا به بیماری کاهش می‌یابد. همچنین، هزینه تعمیر و خریداری مبلمان در مدرسه‌های بدون کفش تا حدود ۲۷ درصد کاهش نشان می‌دهد. کاهش تعداد میز و صندلی و نشستن بچه‌ها روی بالشتک‌ها و زمین، و همچنین کاهش استهلاک مبلمان، به خاطر برخورد نکردن کفش‌ها با آن‌ها و کاهش ساییدگی و پارگی آن‌ها، از دلایل این کاهش هزینه شمرده می‌شوند. بر اساس این مطالعات، هزینه تهیه کفش در این مدرسه‌ها، فشار مالی کمتری به والدین آن‌ها وارد می‌کند.

● افزایش تمرکز: تمرکز دانش‌آموزان در مدرسه‌های بدون کفش، از سایرین بیشتر است. زیرا به‌پاک‌کردن کفش و بودن پاها درون آن، به شکلی ناخودآگاه و حتی گاهی آگاهانه، توجه فرد را به خود جلب می‌کند.

● آرامش صوتی محیطی: در مدرسه‌های بی‌کفش، آرامش و سکوت نسبی بیشتری وجود دارد. بدیهی است اثر صوتی برخورد کفش با زمین، در مقایسه با پایی که جوراب پوشش آن است، کاملاً متفاوت است. ضمن اینکه در این مدرسه‌ها مبلمان کمتری وجود دارد و در عین حال بسیاری از سطوح فرش شده‌اند. در این صورت، صدای کشیده‌شدن مبلمان به کف کاهش می‌یابد.

● توسعه سرنانه فضاها: کف‌های تمیزتر و مبلمان کمتر، فضای بیشتری را برای فعالیت، همکاری، ارائه و نقش‌آفرینی

فراهم می‌کند. دانش‌آموزان قدرت مانور، تحرک و انعطاف بیشتری پیدا می‌کنند و سرنانه فضاهای مفید افزایش می‌یابد، زیرا گوشه و کناره‌های همه فضاها در این مدرسه‌ها می‌تواند موقعیتی برای نشستن و انجام فعالیت باشد. همه این‌ها به‌عنوان راهبردهای مؤثر یادگیری به کار می‌آیند.

● کاهش بوی نامطبوع: بر اساس تجربه‌های برخی مدرسه‌های بدون کفش، میزان بوی نامطبوع عرق پاها یا به قول معروف بوی ناخوشایند جوراب‌ها، در فضاهای گوناگون، به مراتب از محیط‌های محدود بدون کفش سایر مدرسه‌ها مانند نمازخانه مدرسه‌های معمول کمتر است. بدیهی است، میزان تعرق در پاها، به جهت پوشیدن زمان طولانی کفش‌ها، بیشتر می‌شود و بوی نامطبوع ایجاد می‌شود. به بیان ساده‌تر، نمازخانه یک مدرسه بدون کفش از نمازخانه یک مدرسه معمول و با کفش وضعیت بسیار مناسب‌تری در این باره دارد.

راهکارهای کاهش پیامدهای نامطلوب در مدرسه‌های بدون کفش

شرایط ساختمانی در برخی مدرسه‌ها، امکانی برای تبدیل آن به مدرسه بدون کفش فراهم نمی‌کند. اما برای مدرسه‌هایی که این امکان در آن‌ها فراهم است، شناخت راهکارهای رفع پیامدهای نامطلوب یا به حداقل رساندن آن‌ها، بسیار اهمیت پیدا می‌کند. در این جا برخی از این پیامدها و راهکارها را بررسی می‌کنیم.

● آسیب فیزیکی راه رفتن بدون کفش

پیش از این گفته شد، تردد بدون کفش و حتی نشستن طولانی‌مدت روی زمین سفت و سطوح سخت، به تدریج به مفاصل پا و کمر آسیب می‌زند. بدیهی است، برای رفع این موضوع باید بخش قابل توجهی از فضاها را با کفپوش‌های نرم و پرزدار مانند فرش یا موکت مناسب پوشاند.

روش دیگر که می‌توان به آن توجه داشت، استفاده از صندل یا پاپوش‌های شخصی برای هر دانش‌آموز در داخل محیط است. هر شخصی پس از ورود به

↑ محل نگهداری بالشتک‌های مخصوص نشستن و صندل‌های شخصی

سهم جدی و تأثیرگذار دارند. اگر نوجوان دبیرستانی در خانواده خود یادگرفته باشد که وقتی پدر یا مادر وارد می‌شود، به احترام آن‌ها پاهایش را جمع کند و بایستد، در مدرسه هم به شکل درستی رفتار خواهد کرد. نوع تعریف روابط اجتماعی در مدرسه بین معلمان و دانش‌آموزان و دانش‌آموزان سال‌های بالاتر و پایین‌تر هم در این زمینه اثرگذار است. ورود به عرصه پیچیده تربیتی در این موضوع مرکب، به پژوهشی ترکیبی نیاز دارد، اما با توجه به زمینه تعریف شده در این مقالات می‌توان گفت، تا آن‌جا که ممکن است، باید شرایطی از نوع معماری و مبلمان فراهم باشند که حداقلی از این پیامدهای نامطلوب شکل بگیرند. مثلاً خوب است در فضاهای رسمی مدرسه از قرار گرفتن مبلمان و هر نوع امکاناتی که لمیدن و رهاشدن روی آن‌ها جاذبه دارد، اجتناب شود. مناسب است فضاهای دیگری برای این منظور در نظر گرفته شوند تا ضمن اینکه به کمک شفافیت فضاها، دورادور قابلیت نظارت و نظم‌دهی متناسب با فرهنگ شایسته و به‌هنگار را داشته باشد، دانش‌آموزان هم بتوانند بدون نگرانی، هر چند در زمان‌هایی محدود، به شکلی راحت استراحت کنند.

بحران، به هیچ کس آسیبی نرساند، ازدحام و فشار جمعیت ایجاد شده، آسیب‌های جبران‌ناپذیری در پی دارد. به نظر می‌رسد، پیامدهای نامطلوب این موضوع، تنها با آموزش، تمرین و اجرای تمرین‌های کارآمد سالانه در شرایط شبیه‌سازی شده با بحران، قابل تقلیل است.

● پیامدهای تربیتی

در شماره قبل گفته شد، اگر در یک مدرسه فضاها فرش شده باشند و کف کلیه آن‌ها پاکیزه باشد، احتمال دراز کشیدن دانش‌آموزان در زمان خستگی در گوشه و کنار محیط مدرسه زیاد می‌شود. این موضوع در موقعیت‌های رسمی مدرسه و در محل تردد معلمان و اولیا، به‌خصوص در پایه‌های تحصیلی دبیرستانی، نامطلوب به نظر می‌آید.

بررسی موضوعات تربیتی بسیار پیچیده است و راهکارهای تقلیل یا رفع موارد نامطلوب در آن‌ها ظرافت و حساسیت‌های ویژه‌ای نیاز دارد. در این ساحت بسیار دقیق و ظریف، ما با یک موضوع مرکب روبه‌رو هستیم؛ ترکیبی از فرهنگ، خانواده، مدرسه، معماری، مبلمان، روابط اجتماعی، سن و دوره تحصیلی و بسیاری از موضوعات که هر کدام در این موضوع

مدرسه کفش خود را در محفظه‌ای قرار می‌دهد و پاپوش مخصوص را که پاکیزه و نرم باشد به پا می‌کند و در محیط حرکت می‌کند. علاوه بر این، چنین پاپوش‌هایی می‌توانند ضمن حفاظت از پای دانش‌آموزان، از آسیب برخورد با پایه میز و صندلی‌ها، و در فصل سرما هم از ایجاد احساس ناخوشایند قرار گرفتن پا روی سطوح سخت و سرد، جلوگیری کنند. وجود بالشتک‌های کوچک برای نشستن روی زمین در مدرسه‌های بدون کفش هم راهکار مناسب دیگری برای کاهش آسیب‌های بدنی است.

● رفع آلودگی کفپوش‌های پرزدار

نظافت کفپوش‌های پرزدار قدری مشکل است. در اینجا باید به دو رویکرد توجه کرد. یکی پیشگیری از آلوده شدن این سطوح است که به مدیریت و فرهنگ‌سازی در مدرسه نیاز دارد و رویکرد دیگر، تعریف یک برنامه مناسب برای زدودن آلودگی‌های پیش آمده است. برنامه پیشنهادی در سه بخش قابل تعریف است:

بخش اول توصیه به استفاده از موکت‌های فوم‌دار تایللی است. این موکت‌ها مثلاً در ابعاد مربع‌هایی به ضلع ۴۰ یا ۵۰ سانتی‌متری در کنار هم چیده و روی زمین چسبانده می‌شوند. در این نوع کفپوش‌ها، در مکان‌هایی که موکت‌ها آلوده می‌شوند، می‌توان در بازه زمان‌های نزدیک‌تری، فقط آن بخش‌ها را کند و شست. بخش دوم این برنامه، استفاده از دستگاه‌های نظافت کفپوش در محل است. بخش سوم، شست‌وشوی سالانه است که به‌طور معمول در همه مدرسه‌ها و معمولاً در تعطیلات تابستانی مورد توجه قرار می‌گیرد.

● خروج اضطراری و گره حرکت و تجمع در کفش‌کنی!

در شرایط خاص و بحرانی و در زمانی که لازم است کل جمعیت مدرسه به اضطرار و با سرعت از مدرسه خارج شوند، اگر قرار باشد در محل کفش‌کنی، همه افراد بخواهند کفش خود را بردارند و به دقت به پا کنند، اگر منشأ اصلی حادثه و

● کفش‌های از دست‌رفته

با توجه به جمعیت قابل توجه در مدرسه‌ها و احتمال وقوع اشتباه در انتخاب کفش، فراموشی محل کندن کفش‌ها در مدرسه‌هایی که بیش از یک کفش کفی دارند و حتی موضوع سرقت در این ارتباط، پدیده گم‌شدن کفش‌ها در مدرسه‌های بدون کفش، به دور از انتظار نیست. مناسب است موقعیت کفش کفی مدرسه در محدوده نظارت یکی از دفترهای مدرسه باشد. اختصاص یک کمد یا محفظه قفل‌دار کوچک مخصوص قرارگیری کفش و همچنین صندل ویژه فضاهای داخلی برای هر دانش‌آموز هم راهکار مناسب دیگری است.

● جوراب‌های سوراخ

یکی از مشکلات مدرسه‌های بدون کفش برای دانش‌آموزان و به‌خصوصا معلمان، سوراخ‌شدن جوراب‌ها و حس ناخوشایند و نامطلوب متعاقب آن است. در چنین مدرسه‌هایی، مناسب است معلمان در محل دفتر مدرسه و دانش‌آموزان در کمد‌ها یا حتی کیف

خود، یک جفت جوراب ذخیره برای پیش‌بینی چنین مواردی داشته باشند.

● سرویس‌های بهداشتی

معمولا ورود به سرویس‌های بهداشتی در مدرسه‌های بدون کفش، با تعدادی دمپایی در آن‌ها شکل می‌گیرد. همین موضوع باعث می‌شود سرویس‌های بهداشتی داخلی در این مدرسه‌ها، به نسبت مدرسه‌ها دیگر، ظاهری پاکیزه‌تر داشته باشند. در بعضی از مدرسه‌ها، تعدادی از سرویس‌ها در طبقات قرار دارند و تعداد بیشتری هم در حیاط هستند. از این سرویس‌های بیرونی با کفش‌های بیرونی استفاده می‌شود. مناسب است برای استفاده از سرویس‌های داخل ساختمان، از دمپایی‌های سربسته که در سطوح مرطوب سر هم نمی‌خورند، استفاده و امکانات مناسب را برای ضدعفونی کردن قبل از استفاده در شرایط شیوع بیماری‌های واگیردار فراهم کرد.

● کارگاه و آزمایشگاه

مدرسه‌هایی که تصمیم می‌گیرند به

مدرسه بدون کفش تبدیل شوند، بعد از اینکه محل کفش‌کفی و مرز با کفش یا بدون کفش بودن را تعیین می‌کنند، با سؤالی اساسی روبه‌رو می‌شوند: «با آزمایشگاه و کارگاه چه کنیم؟»

تصمیم در این باره به موقعیت کارگاه یا آزمایشگاه بستگی دارد. اگر این موقعیت‌ها از محیط حیاط دسترسی داشته‌باشند، این موضوع به راحتی مدیریت می‌شود، اما در صورتی که کارگاه یا آزمایشگاه در بخش داخلی مدرسه باشند و امکان برقراری دسترسی به آن‌ها از سمت حیاط ممکن نباشد، وجود یک جاکفشی در بدو ورود و استفاده از صندل‌های مشترک سرپوشیده مناسب محیط‌های کارگاهی و آزمایشگاهی، به تعداد ظرفیت این محیط‌ها، یکی از راهکارهاست. البته داشتن کفش شخصی مخصوص کارگاه و آزمایشگاه نیز راه حل مناسب دیگری است که برای مقابله با شیوع بیماری‌های واگیردار، گزینه مناسب‌تری به نظر می‌رسد.

● چالش دو حیاطی

مدرسه‌هایی که دو حیاط یا بیشتر دارند، برای مدیریت موقعیت‌های با کفش یا بدون کفش، و جانمایی کفش‌کفی یا کفش‌کفی‌ها، با چالش‌هایی روبه‌رو می‌شوند. این نوع چالش‌ها متناسب با ساختمان هر مدرسه پاسخ متفاوتی دارد. البته ممکن است همان‌گونه که در ابتدا گفته شد، برای برخی مدرسه‌ها هم هیچ پاسخی نداشته باشد. ولی به طور معمول، برای ساختمان‌هایی که طراحی و همچنین بهره‌برداری اصولی داشته باشند، امکان کشف پاسخ برای بیشتر چنین سؤالاتی فراهم است.

سخن آخر

شایسته است چالش دوراهی مدرسه بدون کفش یا باکفش را به عنوان موضوعی مهم بررسی و به آن پرداخته شود. این چالش، از آن دسته مطالبی است که باید در هر مدرسه و با شرایط مقتضی در آن مدرسه به آن پرداخت.

↑ کمد‌های قفل‌دار برای کفش‌ها